

Зоран Јаковљевић

ДВА ПРИМЕРА РЕСТАУРАЦИЈЕ ФАСАДА

ЗГРАДА У УЛ. СРПСКИХ ВЛАДАРА бр. 8
И ЗГРАДА ТЕХНИЧКИХ ФАКУЛТЕТА,
БУЛЕВАР РЕВОЛУЦИЈЕ бр. 73

За овај прилог одабрана су два примера рестаурације карактеристична за конзерваторски приступ обнове фасада, које су све године у већем броју извођене у Београду и представљају интересовану стручну и шире јавности.

За први пример рестаурације узета је фасада зграде у ул. Српских владара бр. 8, ради приказа промена компонијације и стилских одлика које су се десиле доградњом зграде и касније, током „поправки“ фасаде.

За други пример рестаурације одабрани још једна фасада зграде Техничког факултета, како бисмо приказали конзерваторски метод обнове фасада применом „дуготичне“ технологије извођења фасадних облога од вештачког камена, племенитог и продужаје (обичног) малтера.

Пројекат рестаурације фасаде зграде у ул. Српских владара бр. 8 урађен је у Заводу за заштиту споменика културе града Београда 1994. године.¹ По овом пројекту радови рестаурације изведени су 1996. године.

Зграду је подигао лекар Живорад Гашчић 1897. године као своју једноспратну породичну кућу, коју је красила богато обрађена фасада и мансардни кров.² Била је то репрезентативна грађанска кућа каква долиније непосредној близини краљевог двора.

У стилском погледу фасада је компонована у академском маниру са лекоративном пластиком неоренесансне и необарока карактеристичном за епоху историцизма. Улазни портал са два пара мермерних стубова и скulpturama Икарса на архиволти, био је типично барокни мотив и најизражавнији детаљ централне фасадне композиције. Централни ризалит фасаде заширава се изнад кровног венца лучним фронтоном и кровним прозором, лукарисом коју је покрај красила скulptura орла.³

Ко је био пројектант ове грађевине, немамо података. На основу анализе лекоративних детаља претпостављамо да је њен архитект узгао бити Јован Илакић, аутор бројних пројеката чију архитектуру краси богата рељефна и вучена пластика. Прозорске шамбраве појачане узаним прозорским пластири-

1. Пројекат: З. Јаковљевић арх; сарадник А. Јанковић арх; ЗЗЭСКГБ, 1994.

2. Г. Гордић, Историјски прваки појединачних објеката КЕ за ДУП блока Теразије, Српских владара, Двораљача, Народног фронта; ИАБ-ТД, Ф. ЦЦ, 51—1923.

3. Ђоко Василић, Београд стогодина ка изустровима разменицима: 1896—1996, сл. 268, 269 и 317. М. Гордић, Зграда Министарства просвете, Београд 1996, стр. 12, 27—28. Разгледница „Стари двер“ око 1900:

1

1. Фотографија зграде Ж. Гашинца
снимљена 1922. (из док. ЗЗЗСКБ)

2. Фотографија фасаде
после реставрације

2

План I

Затечено ставе фасаде пре
конзерваторске интервенције.
Цртеж арх. А. Јаковић.

ма су карактеристичан детаљ Илки-
бенских пројекта. Дионисова маска
са полукуружним натпреворником је
детаљ сцендаризован на фасади једне
стамбене зграде у Пожаревцу, за
коју постоји подatak да ју је пројек-
товao Јован Илкић крајем XIX века.
То нас наводи на закључак да би
исти аутор могао бити и пројектант
куће др Живојина Гашинба.⁴

После Првог светског рата,
одлука Општине београдске да све
зграде у ужем градском центру мо-
рају имати највише три спрата, пра-
морала је власници да своју до-

гради за две етаже. Планове за до-
градњу израдио је арх. Драгутин
Маслаћ, али по новим фасадама није
изведен.⁵ Највероватније да се
Маслаћев пројекат није снедео влас-
нику, који је, по свему судећи, ин-
систирао да се сачува монументал-
ни карактер првобитне фасаде. Ту
његовој жељи испунило је други ар-
хитект, чији пројекат, накалост, није
сачуван и зато овде само износимо
претпоставку који би могао бити
њен аутор.

Временом, од првобитне фа-
саде сачувала се до њене обнове

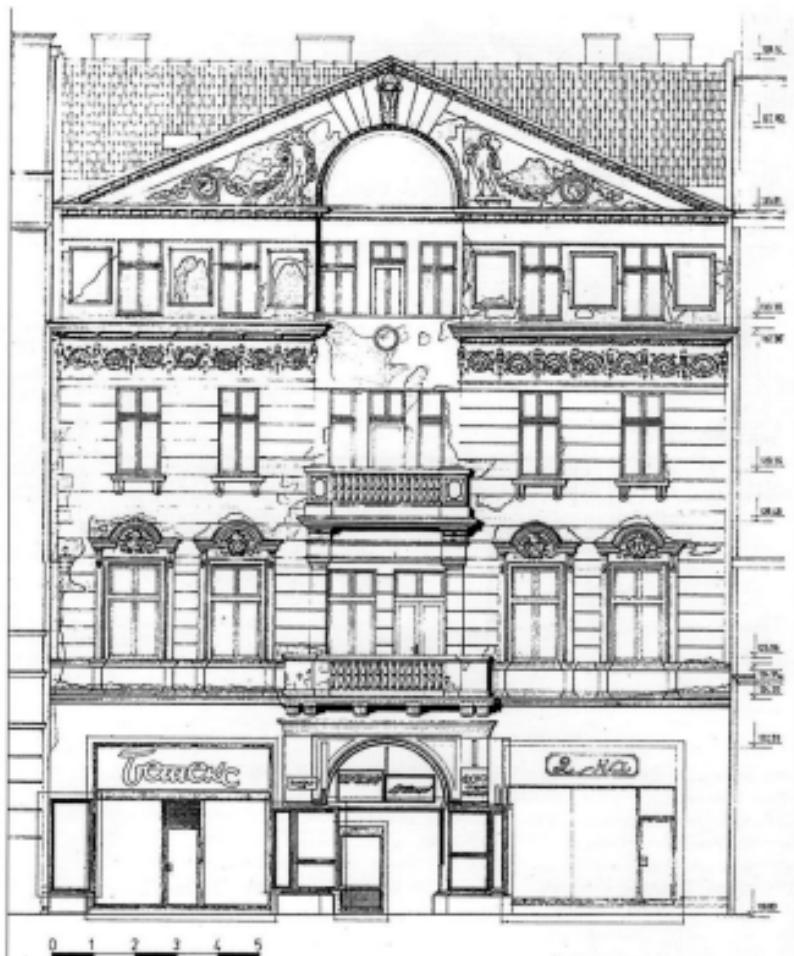
само првобитна пластика на првом
спрату са карактеристичним архи-
волтом и маском Диониса у среди-
ни витринзорске поља. На фотографији из 1923. године, начињеној не-
посредно по доградњи објекта, види-
си да је пројектант сачувао улаз-
ни портал са црквеним декора-
тивним обрадом.⁶

После Другог светског рата
фасада је „поправљена“ тако што су
скинути „дијелови“ и мермерни сту-
бови, а са портала однета стилска
изрезбаријена капија. Древни порта-
ли излога, постављени приликом

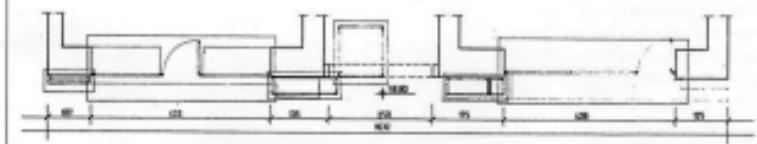
4. З. Јаковић, Историјско наслеђе, ГУП Пожаревац ЈНАУС, 1980.

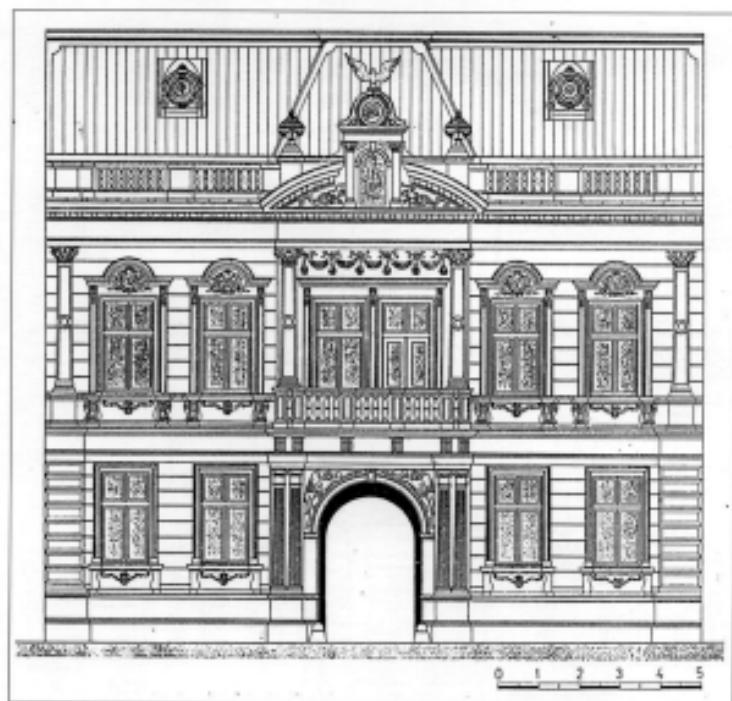
5. Планови доградње, ИАБ-ТД, Ф. ХХ, 31-1923.

6. Исто.

0 1 2 3 4 5

План II

доградње зграде, заменљени су металним. Интервencије су извршene и на балонским оградама спајањем увојених оградних стубића у један масинни зид. Са парапетних позај првог спрата уклоњена је декоративна пластика и заменена стубићима у продужетку шамбрана. Да је и на овом делу фасаде постојала декоративна пластика следоче нам скокови у солбаник венцу и трагови декоративне парапетне плоче, откриени приликом сондажних испитивања, спроведених током израде пројекта.

Архитект који је начинио план нове фасаде спретно обликује

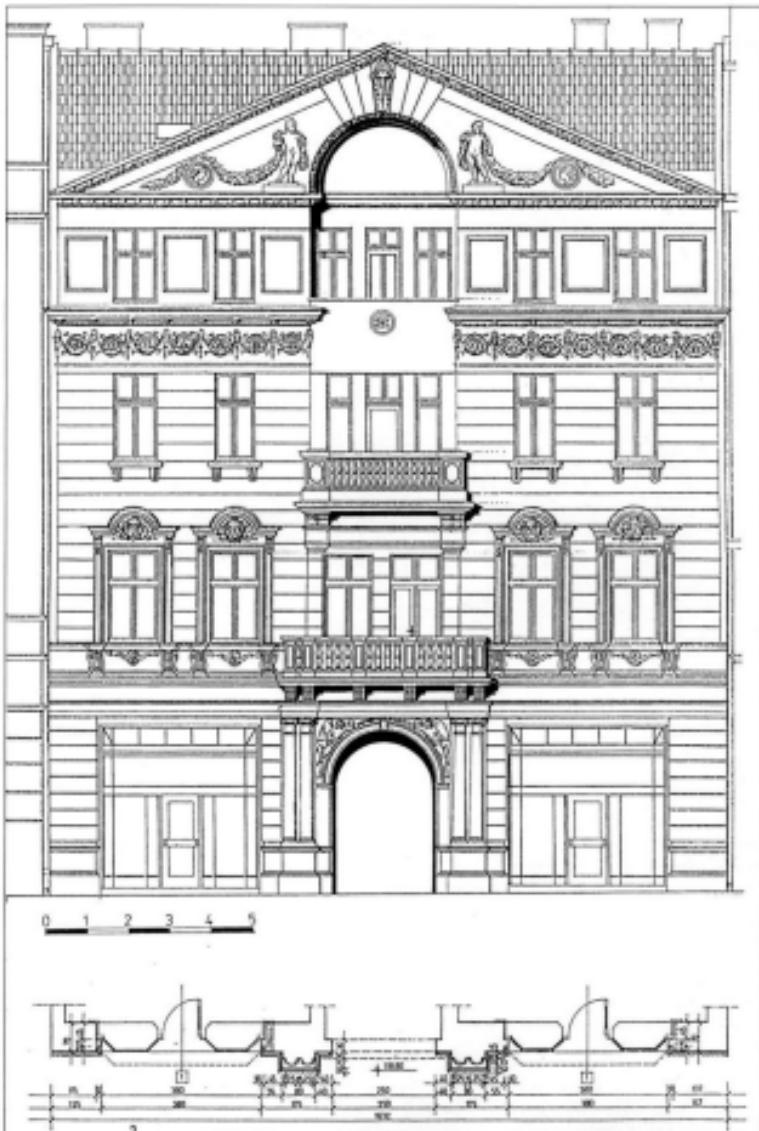
детаље и ствара композицију која носи сва обележја оригиналног ауторског дела. На нову другог, додрађеног спрата, по средини фасаде, постављен је још један мањи балкон, док је декоративни пластични сведена само на солбаник венец испод прозора. Изнад прозора другог спрата, у архитравном појасу, повучен је снажни кордонски венец који се на централном делу фасаде раздваја на две целине. Позне измене венца и прозора укравено је фризом густо прештетених гирланди, које целој етажи дају свечани изглед. Од балонске ограде, лево и десно, фасада је обрађена плитким путњама чиме је успостављена низу-

План II

Реституција фасаде преко
фотодокументацији. Израдио
арх. З. Јаковљевић и
арх. техн. О. Стојановић

План III

Пројекат санације и реставрације
фасаде, пројектант
арх. З. Јаковљевић и
арх. А. Јанковић

3 Зграда Техничких факултета –
снимак 1930. године

елна веза са „принобитном зидном обрадом“ првог спрата. Централни део фасаде све до лође на трећем спрату је ракав без декоративне обраде. На њему се једино налази метални медаљон са бириличним монограмом власника – Ж.Г., који је највероватније пренет са фронтоне раније фасаде. Централна лођа на трећем спрату са полуобличастим, касетираним сводом је скакан визуелни акцент читаве фасаде, која се овако конципирала први пут појављује у архитектури Београда. Лођа својом аркадом пресецава дони венац тимпанона са којим се завршава фасада. У полу тимпанона, лево и десно од лође, смештене су

по две леђичје фигуре које их гирландама повезују са медаљонима у којима су антички конципирани портрети мушкарца и жене. Фасада поље трећег спрата, између тимпанона и кордовског венца, разиграно је наизменчевим отворима прозора и польвима операженим пантико профилисаним ивицом попут „филули“.

Тимпанон са аркадном лођом као завршни мотив фасаде, који у архитектуру Београда уносе руске архитекти, спојеност је манир и архитектонски пројектанта. У периоду између два рата руски емигранти, архитекти, пројектују великов број јавних и приватних грађевина са изве-

деним обележјем, тимпаноном и лођом. Поменућемо имена неколико живих аутора Руса, који су оставили снажан печат у архитектури града, као што су: Н. Краснов, Н. Аандров, Р. Верховски, В. Бумпартен, А. Лукомски и др. Ко је од њих аутор доклада о фасади на Гашинској кући, за сада немамо податак.

После додатне, целе фасаде је била обрађена кречним малтером, док је пластика израђена од различитих материјала: у тимпанону фигуре и медаљони су начињени од вештачког камена, фризеви гирланди и конзоле истодо нешта од гипса, а маске „Диснејса“ и детаљи на

4. Фотографија зграде после рестаураторских радова

првом спрату од теракоте. Атмосферилју је су учиниле да неквалитетан материјал, употребљен приликом доградње зграде, временом пропадне и рујнуја се.

Испитивање фасаде, извршено у току израде конзерваторског пројекта, показало је да је првобитна мајсторска облога била од кречног мајстера са додатком адитива – воденог стакла. Дограђени део фасаде је обрађен само кречним малтером и преприказан каменом ризлом у кречном малку.

Приликом извођења радова на рестаурацији, открићен је и првобитни колорит фасаде, који је био у скрому тону умбра и помажко-црвене боје. На овако тамној фасади, бели, каменни стубови поред улазног портала деловали су свечано, потенцирајући монументалност централне композиције улаза.

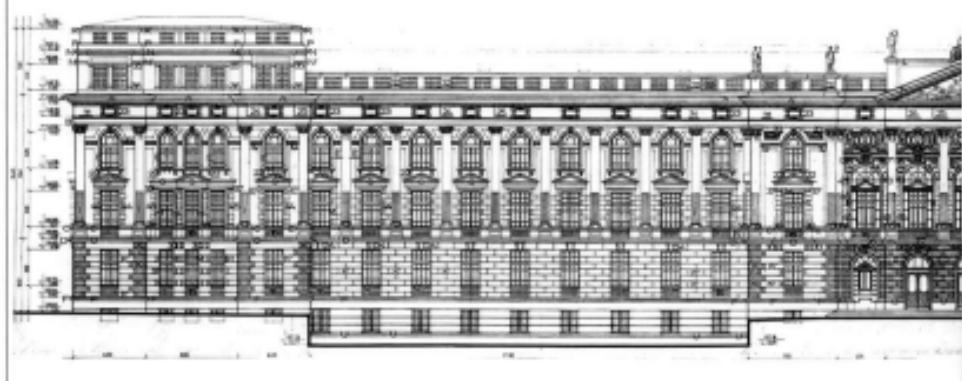
Конзерваторским пројектом предвиђена је рестаурација фасаде и враћање њеног изгледа пре 1922. године, што значи да се обнављају сви декоративни елементи улазног портала: стубови и њихови поста-

менти, фигуре Икара, као и балконска ограда, балконске конзоле и пластика парапетних зидова првог спрата.

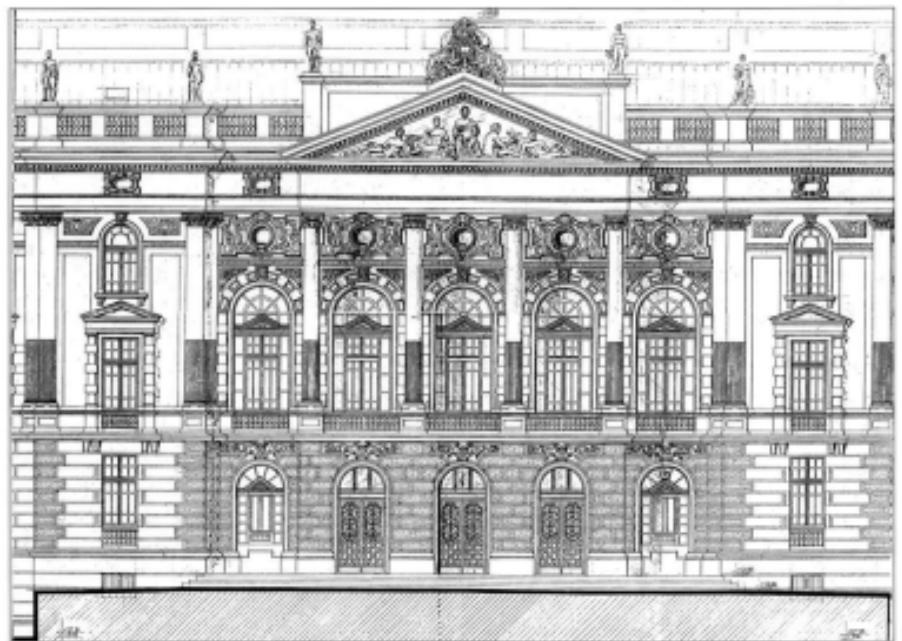
Рестаурација свих декоративних елемената и фигура извршена је на основу детаљних конзерваторских цртежа. Моделе скулптура Икара, успесно су рестаурирали студенти Применеве академије.⁷

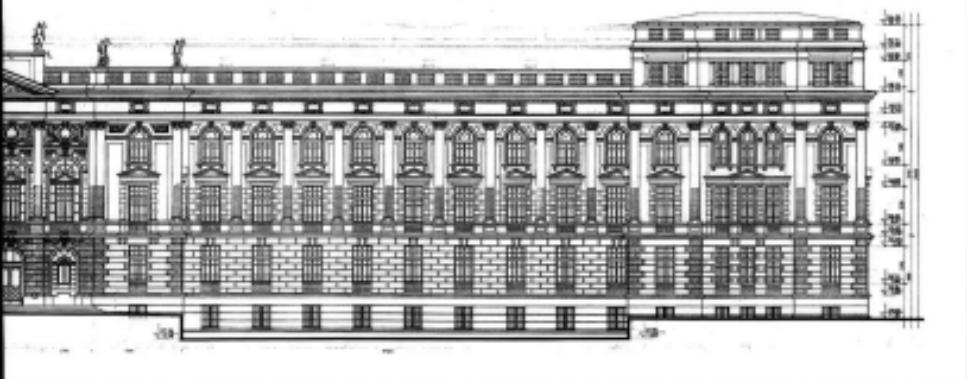
За обновљену фасаду одређен је нови тон боје, сличан тону „камене ријме”, с тим што је рельефна и зучена пластика бојена светлијом нијансом, како би се наг-

7. Реконструкцију скулптура Икара извели су студенти вајарства Т. Јаковљевић и З. Мијалковић.

План V

ласила њена декоративност и стилска карактеристика. Одабране боје фасаде су на бази силикатних полимера и растворљиве у води, што одговара „историјском начину обраде“, када су боје биле фиксиране стакленом водом за видну подлогу.

Због промене колорита фасаде промењен је материјал и боја декоративних стубова и наихових постамента и уместо белог, природног камена, стубови и постаменти су израђени од вештачког камена и терара у тону загасито црвене боје, тако да је оштићен утицај улазне парније остао исти увркос промени цеојукуног колорита фасаде.

Други пример реставрације фасада је са зграде Техничких факултета на коме је изведена санација свих фасадних површина и реконструкција декоративне скулптуре и пластике. Пројекат реставрације и санације израђен је у Заводу за заштиту споменика културе

града Београда 1995. године, а радови су изведени наредне, 1996. године.⁸

Зграда Техничких факултета у Булевару револуције бр. 73, подигнута је у периоду од 1926–31. године по пројектима професора Архитектовског факултета, Николе Несторовића и Бранка Таназевића.⁹ После Другог светског рата, изнад крвног венца, на бочном и задњем тракту, логоријен је трећи спрат по пројекту професора, архитекте Михајла Радовановића. Све спомене фасаде зграде конзервиране су у духу монументалног академизма са стилским елементима неоренесансне и са богатим архитектонским и скулпторалним пластиком. Укупна површина стилски обрађених фасада је око 10.900 m². Скулптуре и рељефну пластику на промењу централног ризалита радили су академски вајари Илија Коларевић и Иван Лучић, док је орнаменталну пластику у вештачком камену

План IV

Центријални ризалит зграде Техничких факултета. Пројекат реставрације фасаде и скулптуре на ступци. Пројектант арх. З. Јаковљевић, сарадник арх. А. Јанковић

План V

Општији поглед главне фасаде зграде Техничких факултета – пројекат реставрације

8. Пројекат: З. Јаковљевић арх; сарадник А. Јанковић арх; Т. Видовић арх; О. Стојановић, архитек; Д. Васић архитек; ЗЗЗМКПБ, 1995.

9. В. Несторовић, Постојањем у архитектуре Београда 1919–41; ГМГБ, ХХ, 1973.

шту израдио ликорезац Бедрих Земени.¹⁰

Главни фасада према Булевару револуције од јавних двораца и улице до кромпирене и атике која површине од 5.200 м² и изведен је у вештачком камену. Ђошко фасаде према Румянцевовој улици, Универзитетској библиотеци и задња фасада према Машинском факултету, површине од 5.700 м², су под племенитим малтером, терабони. Фасаде додграђеног трећег спрату, као и фасаде дворацких атријума, од 2.500 м², изведене су у обичном продорском малтеру.

На фасадама под вештачким каменом, подејдентичним оштећењима, кратера и рупа, заосталих још из времена Другог светског рата, уочијена је и септергација – испирање материјала на деловима пластике и склопу изложених атмосферализама. На угловима ризалита обиђено је или отпalo више квадратних метара квадера. Све фасаде површине према улицама биле су прекривене слојем шатине – прашине са угљоводоничним честицима и гаром. Највећи оштећења су евидентирани на атици, централној аркотерији и колондији алегоричких склопова, где је од шест фигура једна срушена, а све остале су биле са напрслапима и склоне паду.

На фасадама са облогом од племенитог малтера евидентирана су знатно већа оштећења. На свим оних деловима који су изложени атмосферализама дошло је до отпадања и испирања материјала и до појаве бројних напрслапа и крузења површинског слоја, како са равних, тако и са профилсаних и орнаменталних детаља. Рунирање племенитог малтера, потклобучавање и отпадање читавих површи-

на, било је изразито на местима стаклог влажења уз сокле, олувије вертикалне и симетричне линије облоге, симсова и кандиксна. Највећа оштећења су се догодила на фасадама обрађеним обичним (продужним) малтером, који је отпао са нешто од 50% површине. Поред ових, евидентиране су и конструкцијске напрслапе на дворацким и бочним фасадама.

Улавља степенштита са плочама на главној и бочним фасадама тајкоње су биле оштећене услед слегања зидова, највероватније због прдора воде у најлошије темеље.

Конзерваторски пројекат санације и рестаурације фасада предвиђао је обнову свих фасадних површина врбашем првобитног изгледа згради и обнову рељефа и склопа, као и делокупне орнаменталне и вучене пластике.

На главној фасади под вештачким каменом прво је предвиђено чичићење слојева ватрене прашине и нескирањем, а потом „крчињем“, односно рестаурација свих оштећених површина и детаља у вештачком камену, који мора бити истог састава, боје и начине обраде. За рељефну пластичку и профилсане венце вештачка камен је „срчани“ адитивим који повећавају чврстину и кохерентност материјала.

Код рестаурације комадних елемената стапи дол мораје имати арматуру и анкере, од бетонског гвожђа 0.8–10 mm. Комадна пластика је изливана у калупима који су претходно узeti са неоштећених профила и рељефних детаља или, тако, са ретушираних делова, као што је то био случај са склопурома. Ово склопу постављене су радије платформе да би квадри конзерватори извршили најлошију рету-

ширање у гипсу, а потом излилији ка-
лупе из више делова – „штилка-
форми“. Нова рестаурирана склопу-
тута изведена је, одливавши у веш-
тачком камену, у атлемену, а потом
пренета на традиционалне и постав-
љена на своје пробити места.¹¹

Последња фаза рестаурације фасада од вештачког камена била је заштита целокупне површине и свих декоративних делова и склопа, хидрофобним адитивима на бази силикатних полимера, са којима се обезбеђује заштита од атмос-
ферализација, патије и грађета.

Све оштећене делове фасада под племенитим малтером, терабоним, санирани су отклањањем оштећених делова, што је изведено обиђањем малтера до зидне подлоге, а потом ванесењем првог слоја – грунда до јачег продужног малтера. Други слој терабоне – фасадне облоге, изведен је у малтеру размјере 1:3:9 (цемент, креч, агрегат). Да би се постигла фактура и начин обраде, идентични постојећим површинама, агрегат је састављен од општог песка и каменог гриза (50%), камене рише (40%) и шљунка, величине зрића до 15 mm (10%). Пре израде племенитог малтера, израђене су пробе (укупно 9) са различитим размјерама крупног агрегата. Институт за испитивање материјала Грађевинског факултета прове-
рио је све рецептуре узорака и констатовао да наведена размјера у потпуности одговара постојећем племенитом малтеру на фасади. По за-
вршеној поправци фасада под племенитим малтером, приступило се тонирању помоћу цементног млеча и оксидне боје, умбре и скора (у раз-
мери 1:0,5:10 – цемент, боја, вода).

Површине додграђених делова
на фасаде и атријуми углавном су

10. Ђ. Савићић: Фасадни склопу, ЗЗЭСКПБ, 1965.; З. Јаковљевић: Фасадни склопу у Београду, проблеми заштите „Гласник“, 16, 1992.

11. Рестаурација склопу квада Л. Димитријевић проф АДР са групом студената, 1996.

омалтерисане продолжним малтером, размјере 1:2:6 (јеменат, креч, општи пешак) и у коначној обради препрескаче каменом ризлом у кречном маску.

Тонирање фасадних површина под плочениким малтером првено је према тоновима старог малтера, добијених после чишћења фасада. Дограђени лео зграде обрађен је преко каменом ризлом у тону светлијих нијанси, како би се

разликовао од првобитног оригиналног дела зграде.

Обнова стилских и историјских фасада је сложен конзерваторски посао који искљује предају антикварску архитектуру пројектанта, од истраживања историјских извора и стилских карактеристика објекта, па до поиздражавања старе грађевинске технике и технологије извођења радова. Израда пројекта са бројним конструкцијним и обликовањим детаљима је само једна фаза

рада која се наставља конзерваторским надзором на извођењу, све до коначног завршетка радова.

Овим прилогом, приказан је поступак архитекте конзерватора на рестаурацији стилских и историјских фасада, чија обнова представља не само заштиту споменика културе, већ и поновно отварање класичних вредности архитектуре које несумњиво дефинишу амбијент града.

R e s u m e

Zoran Jakovićević

TWO EXAMPLES OF FACADE RESTORATION

This paper deals with two examples of restoration, characteristic of the process of facade conservation used frequently this year in Belgrade, which were the object of interest of both the scientific circles and the general public.

The facade of the building located on 8 Srpskih vladara Street was chosen to illustrate the compositional and

stylistic characteristics produced as a result of additional construction and consecutive "fixing" the facade.

The second example chosen for this paper is the facade of the Technical Faculty because it illustrates the method of facade conservation and restoration based on the use of the "authentic" technology of applying artificial stone, special and regular plaster.